जनतेत क्षोभ उत्पन्न करण्यापेक्षा तिच्यात विचार उत्पन्न करणे हे कितीतरी महत्त्वाचे आणि कठीण कार्य आहे - तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी

अ

न

■■

निवेदन

● ज्या देश, प्रदेश, संस्था अथवा व्यक्तिनामांच्या इंग्रजी स्पेलिंगनुसारी अचुक मराठी उच्चारांसंदर्भात संदिग्धता जाणवते अशी नामे लेखांमध्ये देवनागरीत उद्धृत करण्याऐवजी रोमन लिपीमध्ये इंग्रजीतच दिलेली आहेत.

● लेखांमधील संदर्भासाठी विश्वसनीय, अधिकृत अशा साइट्सच धुंडाळण्याचा कटाक्ष ठेवला जातो. तरीही, इंटरनेटवरून घेतलेल्या तपशीलाच्या यथार्थतेबाबत भारतीय अर्थविज्ञानवर्धिनी हमी देऊ शकणार नाही. अशा मजकुराची जबाबदारीही संस्थेवर नाही, याची वाचकांनी कृपया नोंद घ्यावी.

राजकीय

सायबर विश्व : साधन मुक्तीचे की नियंत्रणाचे ?

अ

दुसरी आवृत्ती प्रकाशित

आपल्या दैनंदिन जीवनावर प्रभाव पाडणा-या क्रांतिकारी मेंदूसंशोधनावरील आकर्षक, सचित्र व संग्राह्य ग्रंथ

कर्ता-करविता

आधुनिक मेंदूसंशोधन व आपले जीवन

मराठी भाषेला अभिमान वाटावा असे पुस्तक - डॉ. ह. वि. सरदेसाई

●मेंदूसंशोधन ही एक क्रांतीच! मानवी जीवनाला अधिक उच्च टप्प्यावर नेणारी ऐतिहासिक घटना! या क्रांतीचा आलेख रेखाटणारा ग्रंथ.

पृष्ठे २४२ **किंमत ३५०/-रुपये**

राजकीय

शतक लोकशाहीचेच

अ

अर्थबोधपत्रिका खंड ९ अंक १२ - मार्च २०११

निवेदन

'अर्थबोधपत्रिके'मध्ये प्रकाशित करण्यासाठी संशोधनपर लेखनसाहित्य भारतीय अर्थविज्ञानवर्धिनीकडे सादर करण्याकडे अलीकडील काळात कल वाढलेला दिसतो. जाणकार, विचक्षण वाचकांना 'पत्रिके'बाबत वाटणा-या आत्मीयतेची, 'अर्थबोधपत्रिके'च्या विश्वसनीयतेची, संशोधनपर वाचनसाहित्याला वाहिलेले गंभीर प्रकृतीचे एक नियतकालिक या 'अर्थबोधपत्रिके'च्या प्रतिमेची जणू पावतीच त्याद्वारे मिळते. मात्र, अशा या लेखनसाहित्याचा अंतर्भाव 'पत्रिके'च्या अंतरंगात करण्यास आम्ही असमर्थ आहोत, याबद्दल सखेद दिलगिरी व्यक्त करण्याखेरीज पर्यायही नाही. एक तर, भारतीय अर्थविज्ञानवर्धिनी या संस्थेत कार्यरत असलेल्या संपादकीय विभागाने खास 'अर्थबोधपत्रिके'साठीच तयार केलेल्या मजकुराखेरीज अन्य मजकूर अंकात अंतर्भूत करावयाचा नाही, असे धोरण संस्थेने 'पत्रिके'च्या प्रारंभापासूनच अतिशय जाणीवपूर्वक आणि कटाक्षाने जपलेले आहे. तसेच, देश वा राज्य पातळीवरील प्रचलित विषयांचा ऊहापोह करणारे संशोधनपर लेखन प्रकाशित करणारे संशोधनविषयक नियतकालिक, असे 'अर्थबोधपत्रिके'चे स्वरूपही संस्थेस आरंभापासूनच अभिप्रेत नाही. त्यामुळे, प्रकाशन हेतूने संस्थेकडे सादर करण्यात येणारे लेखन स्वीकारण्यास आम्ही असमर्थ आहोत. 'अर्थबोधपत्रिके'वर प्रेम करणारे वाचक संस्थेची ही भूमिका समजावून घेतील, त्याबाबत त्यांचा कोणताही विपरित ग्रह होणार नाही, अशी आशा नव्हे तर खात्री आहे. लोभ आहेच तो उत्तरोत्तर वृद्धिंगत व्हावा, हीच मनःपूर्वक प्रार्थना.

राजकीय

चित्र धार्मिक चीनचे !

(पृष्ठ १०वरून)

अर्थबोधपत्रिका खंड ९ अंक १२ - मार्च २०११

राजकीय

साद - पडसाद 'अर्थ'पूर्ण विकेंद्रीकरणाचे

मौज प्रकाशन गृह आणि भारतीय अर्थविज्ञानवर्धिनी
यांच्या संयुक्त विद्यमाने नवे प्रकाशन

उदारमतवादाच्या संस्कृतीचे बीजारोपण करीत १९व्या शतकातील भारतीय प्रबोधनास आकार देणा-या रानडे-तेलंग-चंदावरकर या तीन लोकोत्तर व्यक्तींच्या कार्यकर्तृत्वाचा विश्लेषक आलेख

तीन न्यायमूर्ती आणि त्यांचा काळ

लेखक - नरेन्द्र चपळगावकर

पृष्ठे : ३१५ किंमत : ३००/- रुपये

समाजपुरुषांचा वारसा आणि वसा यांचे उचित भान आणून देणारा संशोधनपूर्ण वाचनीय दस्तऐवज

तक्ता १ : रस्त्यांनी जोडलेली गावे		
जिल्हा	बारमाही रस्त्यांनी जोडलेल्या गावांची एकूणांतील टक्केवारी (३१ मार्च १९८३)	बारमाही रस्त्यांनी जोडलेल्या गावांची एकूणांतील टक्केवारी (२००८-०९)
१	२	३
बुलढाणा	३८.९६	५९.०६
अकोला	४१.९७	६७.५३
वाशिम	-----	९९.५७
अमरावती	३२.५६	१००.००
यवतमाळ	३९.४१	९८.११
वर्धा	४३.२४	९२.०३
नागपूर	३५.८२	९९.९४
भंडारा	६६.२७	९९.२३
गोंदिया	------	९१.९४
चंद्रपूर	२३.५६	१००.९०
गडचिरोली	------	६६.२९
विदर्भ	४०.८२	८८.९८
महाराष्ट्र (बृहन्मुंबई वगळून)	५०.२२	९३.६४

तक्ता २ : निर्मित सिंचनक्षमता				
	सिंचनक्षमतेची लागवडीखालील निव्वळ क्षेत्राशी टक्केवारी			सिंचनक्षमतेची लागवडीखालील निव्वळ क्षेत्राशी टक्केवारी
जिल्हा	जून १९६०	जून १९८२	वर्ष	
१	२	३	४	५
बुलढाणा	-----	५.४५	२००५-०६	५.४८
अकोला	-----	५.९५	२००६-०७	४.३४
वाशिम	-----	-----	२००४-०५	१.५५
अमरावती	०.०९	२.६१	२००७-०८	८.४७
यवतमाळ	०.०४	५.११	२००७-०८	५.२०
वर्धा	-----	६.५३	२००१-०२	११.२७
नागपूर	१.२२	१४.०१	२००६-०७	२१.८४
भंडारा	९.७६	३७.६१	२००५-०६	६०.२६
गोंदिया	-----	-----	२००१-०२	५६.३२
चंद्रपूर	३.१३	१२.४९	२००७-०८	२५.९७
गडचिरोली	-----	-----	२००१-०२	४१.८९
विदर्भ	१.३३	९.४६	--------	--------
महाराष्ट्र (बृहन्मुंबई वगळून)	२.१६	११.८३	२००७-०८	१८.५७

तक्ता ३ : विजेची उपलब्धता			
जिल्हा	विजेची उपलब्धता असणा-या खेड्यांची एकूणांतील टक्केवारी ३१ मार्च १९८३	वर्ष	विजेची उपलब्धता असणा-या खेड्यांची एकूणांतील टक्केवारी
१	२	३	४
बुलढाणा	८६.५३	--------	१०७.७९
अकोला	८३.८८	--------	१००.७१
वाशिम	-----	२००८-०९	१००.००
अमरावती	९५.२१	२००८-०९	१००.००
यवतमाळ	९५.४८	--------	१००.००
वर्धा	८८.३६	-------	१२७.१९
नागपूर	८८.३०	--------	११४.८०
भंडारा	८२.६१	-------	९३.०६
गोंदिया	-----	२००७-०८	१००.००
चंद्रपूर	८३.११	२००७-०८	८९.६०
गडचिरोली	-----	---------	९५.८६
विदर्भ	८८.०१	२००७-०८	१०२.५९
महाराष्ट्र (बृहन्मुंबई वगळून)	९२.२०	---------	८८.३६

तक्ता ४ अ : प्राथमिक शाळा (१९८२-८३)

जिल्हा	दर एक लाख लोकसंख्येमागे प्राथमिक शाळांची संख्या	शाळेत नोंदणी केलेल्या विद्यार्थ्यांची दर एक लाख लोकसंख्येमागील संख्या	प्राथमिक शाळांतील शिक्षकांची दर एक लाख लोकसंख्येमागे संख्या
१	२	३	४
बुलढाणा	९०.२७	१३५५९.५३	३४५.८४
अकोला	९०.२	१३५५२.७९	३५७.८१
वाशिम	-----	-------	-------
अमरावती	८३.१६	१४०५९.०२	३७९.९८
यवतमाळ	१०६.६५	१३८२९.३९	३५७.०२
वर्धा	१०१.८८	१४०८२.५०	३६६.८२
नागपूर	७०.३४	१२,४८६.८९	३११.७३
भंडारा	------	१३५९३.५५	३१९.९३
गोंदिया	१०८.५८	--------	--------
चंद्रपूर	------	१२२८१.९५	३२१.०२
गडचिरोली	८९.९४	--------	--------
विदर्भ	८१.५	१३३१७.६३	३४१.४७
महाराष्ट्र (बृहन्मुंबई वगळून)	९०.८२	१३९५९.२१	३६४.५२

तक्ता ४ ब : प्राथमिक शाळा

जिल्हा	वर्ष	दर एक लाख लोकसंख्येमागे प्राथमिक शाळांची संख्या	शाळेत नोंदणी केलेल्या विद्यार्थ्यांची दर एक लाख लोकसंख्येमागील संख्या	प्राथमिक शाळांतील शिक्षकांची दर एक लाख लोकसंख्ये--मागे संख्या
१	२	३	४	५
बुलढाणा	२००५-०६	७०.५२	१२८१३.६	३६५.१४
अकोला	२००६-०७	७२.१५	१२१२०.३५	३६३.८
वाशिम	२००७-०८	८९.३१	१६८०२.९४	३९२.१६
अमरावती	२००७-०८	७३.८	११२३८.२८	३४५.२
यवतमाळ	---------	१०४.२३	१७९००.७	६९१.६२
वर्धा	२००८-०९	८८.७६	८९७३.३२	३२३.३६
नागपूर	--------	६१.७५	९८३२.८४	२९४.९९
भंडारा	२००८-०९	७९.२३	१०२११.२६	३५२.११
गोंदिया	२००७-०८	८३.६८	१२१५६.५३	४१६.३२
चंद्रपूर	२००८-०९	८७.७४	१००४३.४५	३८६.२९
गडचिरोली	२००७-०८	१६६.८	१०७२१.६४	५१५.४६
विदर्भ	--------	-------	--------	-------
महाराष्ट्र (बृहन्मुंबई वगळून)	२००७-०८	७४.३७	११७५८.८२	३५३.०१

तक्ता ५ अ : सरकारी व सरकारी अनुदानप्राप्त माध्यमिक शाळा

जिल्हा	दर एक लाख लोकसंख्येमागे माध्यमिक शाळांची संख्या (१९८२-८३)	माध्यमिक शाळांत नोंदणी केलेल्या विद्यार्थ्यांची दर एक लाख लोकसंख्येमागे संख्या (१९८२-८३)	माध्यमिक शाळांतील दर शिक्षकांची दर एक लाख लोकसंख्येमागे संख्या (१९८२-८३)
१	२	३	४
बुलढाणा	१०.२७	४९५६.४६	१६६.६३
अकोला	१०.२४	५७३५.०१	१८८.३५
वाशिम	-------	--------	-------
अमरावती	१२.३६	६५९०.०६	२०८.१२
यवतमाळ	१०.३	४६८६.७१	१५४.२५
वर्धा	१३.०६	७,७५४.८७	२४२.६
नागपूर	११.७८	८६५५.४८	२६७.५७
भंडारा	९.३६	५५७९.९०	१६६.९६
गोंदिया	-----	-------	-------
चंद्रपूर	७.५९	४३४९.७४	१३२.३७
गडचिरोली	----	-------	-----
विदर्भ	१०.४८	६०९०.०७	१९१.५४
महाराष्ट्र (बृहन्मुंबई वगळून)	९.९२	५५५१.९८	१८२.९८

तक्ता ५ ब : सरकारी व सरकारी अनुदानप्राप्त शाळा

जिल्हा	वर्ष	दर एक लाख लोकसंख्येमागे माध्यमिक शाळांची संख्या	माध्यमिक शाळांत नोंदणी केलेल्या विद्यार्थ्यांची दर एक लाख लोकसंख्येमागे संख्या	माध्यमिक शाळांतील दर शिक्षकांची दर एक लाख लोकसंख्येमागे संख्या
१	२	३	४	५
बुलढाणा	२००५-०६	१९.०९	१०२१५.०४	२६८.८२
अकोला	२००६-०७	२३.४४	१०७१९.६८	३०१.४१
वाशिम	२००७-०८	१९.०२	५१८१.३७	१९०.२
अमरावती	२००७-०८	२५.३५	१०८९३.०८	२३०.१४
यवतमाळ	--------	३२.९१	९६०१.२८	३२५.४७
वर्धा	२००८-०९	२१.९१	११३९८.५४	३२३.३६
नागपूर	--------	२०.३	१०७९१.५४	३१९.५७
भंडारा	२००८-०९	२२.८९	८९७८.८७	३५२.११
गोंदिया	२००७-०८	३२.४७	१०५७४.५२	३३३.०६
चंद्रपूर	२००८-०९	२६.२	८४५०.०२	२४१.४३
गडचिरोली	२००७-०८	३३.०९	११०३०.९२	३०९.२८
विदर्भ	--------	-------	---------	--------
महाराष्ट्र (बृहन्मुंबई वगळून)	२००७-०८	२०.९९	११८५३.७८	३११.७२

तक्ता ६ : औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था			
जिल्हा	दर एक लाख लोकसंख्येमागे, सरकारमान्य तंत्रनिकेतन संस्थांमधील मंजूर प्रवेश संख्या (३१ मार्च १९८३)	वर्ष	दर एक लाख लोकसंख्येमागे, सरकारमान्य तंत्रनिकेतन संस्थांमधील मंजूर प्रवेश संख्या
१	२	३	४
बुलढाणा	४४.८	२००५-०६	८०.११
अकोला	४३.१९	२००६-०७	९१.०४
वाशिम	-------	२००७-०८	----
अमरावती	६२.९६	२००७-०८	१०८.६६
यवतमाळ	३२.४६	--------	१३५.८४
वर्धा	६४.३२	२००८-०९	९२.१६
नागपूर	५९.१८	--------	७१.१९
भंडारा	४४.६२	२००८-०९	१५४.२३
गोंदिया	------	२००७-०८	११८.९
चंद्रपूर	३८.१४	२००८-०९	१२९.०२
गडचिरोली	------	--------	२६३.०९
विदर्भ	४८.४४	२००८-०८	------
महाराष्ट्र (बृहन्मुंबई वगळून)	-------	२००७-०८	७३.८

तक्ता ७ : सरकारी दवाखाने/आरोग्यकेंद्रांची जिल्हावार उपलब्धता				
जिल्हा	दर एक लाख लोकसंख्येमागे असलेले दवाखाने /आरोग्यकेंद्रे १९६१	१९८१	वर्ष	दर एक लाख लोकसंख्येमागे दवाखाने
१	२	३	४	५
बुलढाणा	१.५१	५.९०	----	३.३६
अकोला	२.०२	४.१०	२००८	१.९६
वाशिम	-----	----	२००८-०९	१.०८
अमरावती	१.८७	६.७७	२००७	४.४९
यवतमाळ	०.६४	२.७६	--------	०.८१
वर्धा	०.६३	४.५३	२००९	३.५६
नागपूर	१.६५	३.२१	------	३.९८
भंडारा	०.९५	६.०९	२००७	३.६१
गोंदिया	-----	-----	२००७	३,२५
चंद्रपूर	२.४२	३.६०	२००७	०.९२
गडचिरोली	-----	----	-----	०.५२
विदर्भ	१.५३	४.५२	------	---
महाराष्ट्र (बृहन्मुंबई वगळून)	२.१९	२.८५	-------	------

तक्ता ८ अ :दर दहा लाख लोकसंख्येमागील प्राथमिक आरोग्यकेंद्रांची संख्या

प्राथमिक आरोग्यकेंद्रांची संख्या राज्य सरासरीपेक्षा (१५.२४) अधिक असलेले जिल्हे (१९८१)		प्राथमिक आरोग्यकेंद्रांची संख्या राज्य सरासरीपेक्षा (१५.२४) कमी असलेले जिल्हे (१९८१)	
यवतमाळ	१६.१२	भंडारा	१३.६
वर्धा	२०.५	नागपूर	७.३४
चंद्रपूर	२०.४३	अकोला	१३.१४
		बुलढाणा	१४.५८
		अमरावती	१५.०४

तक्ता ८ ब :दर दहा लाख लोकसंख्येमागील प्राथमिक आरोग्यकेंद्रांची संख्या

प्राथमिक आरोग्यकेंद्रांची संख्या राज्य सरासरीपेक्षा (१८.७७) अधिक असलेले जिल्हे (२००१)		प्राथमिक आरोग्यकेंद्रांची संख्या राज्य सरासरीपेक्षा (१८.७७) कमी असलेले जिल्हे (२००१)	
वर्धा	२१.८३	नागपूर	१२.०६
चंद्रपूर	२८.०१		
गडचिरोली	४६.३९		
यवतमाळ	२५.६३		
अमरावती	२१.४८		
बुलढाणा	२३.३		
भंडारा	२९.०५		
गोंदिया	३२.४७		
अकोला	२०.२५		
वाशिम	२४.५१		

तक्ता ९ अ : दर दहा लाख लोकसंख्येमागील रुग्णालयांची संख्या

रुग्णालयांची संख्या राज्य सरासरीपेक्षा (८.३२) अधिक असलेले जिल्हे (१९८१)		रुग्णालयांची संख्या राज्य सरासरीपेक्षा (८.३२) कमी असलेले जिल्हे (१९८१)	
बुलढाणा	१३.२६	भंडारा	५.४४
अकोला	१०.४	चंद्रपूर	७.३
वाशिम	----		
अमरावती	१५.०४		
यवतमाळ	१०.३६		
वर्धा	०.६३		
नागपूर	१५.०६		

तक्ता ९ ब : दर दहा लाख लोकसंख्येमागील रुग्णालयांची संख्या

रुग्णालयांची संख्या राज्य सरासरीपेक्षा (११.३४) अधिक असलेले जिल्हे (२००१)		रुग्णालयांची संख्या राज्य सरासरीपेक्षा (११.३४ कमी असलेले जिल्हे (२००१)	
गडचिरोली	१३.०४	बुलढाणा	५.४४
		अकोला	७.३
		वाशिम	७.८४
		अमरावती	७.२९
		यवतमाळ	८.५४
		वर्धा	८.८९
		नागपूर	९.०१
		चंद्रपूर	७.७३
		भंडारा	७.०४
		गोंदिया	९.९९

प्रमुख संदर्भ

(A) Magazines : - (1) J

या अंकात दिलेल्या पुरवणीतील मजकूर हा भारतीय अर्थविज्ञानवर्धिनी या संस्थेने २७ व २८ ऑगस्ट २०१० अशा दोन दिवशी आयोजित केलेल्या परिसंवादातील चर्चा, त्या परिसंवादासाठी संस्थेने तयार केलेला बीजलेख तसेच परिसंवादासाठी निमंत्रित केलेल्या अभ्यासकांनी पाठविलेले लेख व टिपणांच्या आधारे परिसंवादातील सत्रनिहाय चर्चेसाठी तयार करण्यात आलेले संदर्भटिपण यांवर बेतलेला आहे. ■■

भेट अंक योजना

'अर्थबोधपत्रिका' या उपक्रमात सहभागी झाल्याबद्दल आपले आभार. यात आपल्यासारख्या अनेकांचा सहभाग वाढावा, यासाठी आम्ही आपल्याकडून एक छोटी मदत मागत आहोत. 'अर्थबोधपत्रिका' आपल्यासारख्याच आणखी काही उत्सुक व्यक्तींपर्यंत पोचण्यासाठी आपणास विनंती अशी की, आपण आपल्या परिचयातील वाचनोत्सुक अशा व्यक्तींची नावे व पत्ते आम्हाला लेखी कळवावीत. म्हणजे आम्ही त्यांना एक 'भेट अंक' पाठवू. अंक आवडल्यास त्यांना 'पत्रिके'चे वाचक बनण्याबरोबरच संस्थेच्या समृद्ध ग्रंथालयाचाही लाभ घेता येईल.

'अर्थबोधपत्रिके'च्या सदस्यांसाठी वाचनसंधी

भारतीय अर्थविज्ञानवर्धिनी या संस्थेच्या संदर्भ ग्रंथालयात सामाजिक, आर्थिक, राजकीय व अन्य विषयांवरील सुमारे बारा हजारांवर उत्तमोत्तम ग्रंथ आहेत. केवळ इतकेच नाही तर, इकॉनॉमिस्ट, डाउन टू अर्थ, करंट सायन्स, इकॉनॉमिक ॲन्ड पोलिटिकल वीकली यांसारख्या विख्यात नियतकालिकांचे गेल्या अनेक वर्षांचे अंकही संग्रहात आहेत. 'अर्थबोधपत्रिके'च्या सदस्यांना या संदर्भ ग्रंथालयाचा लाभ विनामूल्य घेता येईल. या वाचनसंधीबाबत अधिक तपशीलासाठी व्यवस्थापकांकडे चौकशी करावी.

भारतीय अर्थविज्ञानवर्धिनीचे आद्य प्रकाशन
आता पुनर्मुद्रित स्वरूपात

भारतातील गरिबीच्या समस्येचे स्वरूप तिच्या कारणांसह तपशीलवार उलगडून दाखविणारा दस्तऐवज

Poverty in India

लेखक

वि.म. दांडेकर   नीळकंठ रथ

पृष्ठे १४०   किंमत : २००/- रुपये

अर्थकारण-समाजकारणाचे जिज्ञासू, साक्षेपी संशोधक, प्राध्यापक, विद्यार्थी अशा विविध स्तरांतील वाचकांना उपयुक्त असा मौलिक ग्रंथ

'अर्थबोधपत्रिका' वर्गणीदारांसाठी विशेष योजना

वार्षिक वर्गणी फक्त १०० / - रुपये

द्वैवार्षिक वर्गणी फक्त १८० / - रुपये व 'अर्थबोधपत्रिके'चा मेंदूसंशोधन विशेषांक भेट

त्रैवार्षिक वर्गणी फक्त २६० / - रुपये व एक पुस्तिका भेट

पंचवार्षिक वर्गणी फक्त ४०० /- रुपये व दोन पुस्तिका भेट

पुस्तिका - (१) भारतातील लोकसंख्यावाढीचा प्रश्न : लेखिका - कुमुदिनी दांडेकर (किंमत ३०/-रुपये) (२) सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण : (इंग्रजी व मराठी) लेखक - जयकुमार अनगोळ (दोन्हीची किंमत ३०/-रुपये प्रत्येकी) (४) शोध घेते ते शिक्षण : लेखक - प्रा. रमेश पानसे (किंमत -५०/-रुपये) (५) मेंदूसंशोधन विशेषांक (किंमत ४०/-रुपये)